

В. Лис «Століття Якова»

План

1. Біографічні відомості.
2. Художні виміри роману.
3. Роман В. Лиса «Століття Якова» в театрі і кіно.

Література

1. Агеєва В. Професор УКМА, експерт Бі-Бі-Сі Віра Агеєва – про роман «Століття Якова». *Українська правда*. 2012. 15 лип.
2. Вербич В. Роман-пісня Володимира Лиса: зцілення світлим бодем непроминальної любові. URL: <http://litgazeta.com.ua/articles/roman-pisnyua-volodymyra-lysa-ztsilennya-svitlym-bolem-nepromynalnoyi-lyubovi/>
3. Дві рецензії на бестселер Володимира Лиса Лиса. URL: <http://litakcent.com/2010/10/29/dvi-recenziji-na-bestseller-volodymyra-lysa/>
4. Забужко О. Направду добра книжка. Лис В. Століття Якова. Харків : Клуб Сімейного Дозвілля. 2010.
5. Клименко О. Кілька слів про «Століття Якова» Володимира Лиса. URL: <http://litakcent.com/2010/10/29/dvi-recenziji-na-bestseller-volodymyra-lysa/>.
6. Лис В. Століття Якова: роман. Харків: Книжковий Клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», 2010. 236 с.
7. Скорина Л. Загадки Володимира Лиса. URL: <http://bukvoid.com.ua/reviews/books/2011/01/08/140721>.
8. Стасик М. Фольклорно-етнографічні джерела роману В.Лиса «Століття Якова». *Вісник Маріупольського державного університету*. Серія: філологія. Маріуполь: МДПУ. 2017. Вип.16. С. 60-66
9. Пухонська О. Сучасна рецепція посттоталітарної пам'яті: український виміру країна. *Європейський Союз: від партнерства до асоціації: Український Щорічник з Європейських Інтеграційних Студій*. Вип. II. Луцьк, Терен, 2019. С. 300-310.
10. Кривопишина А. Масова та елітарна література: природа художності в українському романіпочатку ХХІ століття. Дис. на здобуття наук. ступеня к. філол. н. Київ. 2018 219 с.
11. Біленко Т. Літературно-художня інтерпретація концепції людини й історії в романі Володимира Лиса «Століття Якова». *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. Серія: філологія. Наук. зб. № 32. Том 1. 2018. С. 8-12.
12. Агеєва В. Володимир Лис. Століття Якова. URL: http://life.pravda.com.ua/book/2010/11/4/64823/view_print/
13. Вдовиченко Г. Володимир Лис: «Звикли з дружиною писати в одній 11-метровій кімнатці...». URL: <http://www.wz.lviv.ua/articles/88798> Режим доступу:
14. Горбач Н. Моральна імперативність епіграфів у романі В. Лиса «Століття Якова». URL: http://www.bdpu.org/scientific_published/articles/gorbach.doc
15. Івшина Л. Володимир Лис: Для мене немає «маленьких українців!». URL:<http://www.day.kiev.ua/319186>

16. Лис В. Воїн двох держав, в'язень двох таборів. URL: <http://www.volyn.com.ua/?rub=5&article=0&arch=916>
17. Полішук Я. Століття причетності. URL: <http://litakcent.com/2011/05/06/stolitija-prychetnosti/>
18. Чоп Г. «Мій герой увібрав у себе ціле XX століття». URL: Режим доступу: http://pohlyad.com/index.php?id=26&no_cache=1&tx_ttnews%5Bpointer%5D=9&tx_ttnews%5Btt_news%5D=3644&tx_ttnews%5BbackPid%5D=14&cHash=8e21d56219
19. Шинкаренко О. Володимир Лис: Треба визначитися, якої України ми хочемо. URL: life.pravda.com.ua/interview/2010/09/16/60143/

Володимир Савович Лис – український журналіст, драматург, письменник. Народився 26 жовтня 1950 року на хуторі Кусому поблизу села Згоран на Волині. Хутір був розкішний, біля самого лісу, покійний письменників дід Федір боронив, як міг, правдами і неправдами, підкупамі тодішніх владців аж до 1978 року, коли хутір з'їла меліорація. Довкола всі хутори позносили, а Кусів – стояв. Володимир Лис зізнається: я «не розумів діда, бо ж на хуторі не було ні електрики, ні радіо, а тепер розумію, що він інтуїтивно захищав, як тепер кажуть, свою ідентичність, прагнення бути господарем на власній землі, хай навіть вони звузилися до хутора, саду і невеличкого городу, бо ж більшу землю, хоч і бідну, поліську, забрали.

Контрастнішої пари, ніж мої дідусь і бабуся, я не зустрічав. Дід був суворою, мовчазною людиною, нарваний до роботи, не давав спуску й іншим. А бабця Палажка – невеличка, тиха, але коли починала говорити... Скільки вона знала історій, легенд, повір'їв! У ній якимось дивним чином поєднувалися глибока православна релігійність і язичництво».

Коли хлопчику було сім місяців, його разом із батьками з волі тодішньої влади вивезено в придніпровські степи й перші свої кроки робив не по поліській, а по січеславській землі. Сталося це так. У серпні 1944 року після звільнення Волині від німців, або, як казали на Волині, приходу “других советів”, його рідного дядька Павла Лиса мобілізували до Червоної армії, він пройшов майже до Берліна, був поранений, мав нагороди. А після війни на інший хутір, біля гірки Герасимихи, де він жив, приходили повстанці, “Степанові хлопці”, як казали волиняни. Дядько давав їм їсти, на їхнє прохання ходив у село подивитися, чи нема емгебістів. А коли повстанці прийшли в черговий раз, 22 липня 1950 року, хутір оточили “істребки” й солдати. Був бій, втрати з обох боків, а після того бою дядькові дали 25 років. Відсидів, правда, лише шість. А родину вивезли. Найближчих подалі, а тата майбутнього письменника викликали у травні 1951 року в сільраду, де були “люди з району”, й веліли “добровільно-примусово” переселятися на Дніпропетровщину, куди вже вивезли братів. У Павлоградському районі була німецька колонія Франгай. Німців із неї виселили у Казахстан, а у Франгай, перейменованій у кращих радянських традиціях у Веселе, поселили неблагонадійних селян із Волинської і Тернопільської областей. Родина там жила у 1951–1954 роках.

Із материних розповідей письменник запам'ятав, як малого непосиду, всім Франгаєм шукали в степу, як мама несла хворого сина на руках крізь

зимовий степ до лікарні в Павлограді... А реально перше, що в пам'яті – як подає квартиру з водою важкохворому, вже при смерті, дідові Григорію, братові прабабусі Пріськи, який жив із ними, той дякує, гладить його по голові й плаче. Володимир Лис згадує: «У травні 2008 року, перебуваючи на Січеславщині, я заїхав і до Веселого-Франгая. Тоді ще був живий мій дядько Іван Лис, який трагічно загинув від рук грабіжника в грудні 2010-го. Зізнаюся, мороз пробігав поза шкірою, коли я стояв на цвинтарі у Веселому, де на п'яти могилах наше прізвище – Лис. Лис, Лис, Лис, Лис, Лис... Дядьки, тітки, на жаль, уже й двоюрідний брат... Але зараз я згадав про те і подумав, що нас, “східняків” і “західняків”, єднають навіть могили. З поліськими, волинськими, галицькими прізвищами в Східній Україні, із “східняцькими” – у Західній. Усі вони – наші. На кладовищі у Веселому, на одній із могил я побачив прізвище Положевець. Положево – це маленьке село на Поліссі, неподалік від Прип'яті і відомого Шацька. Там півсела – положевці. Більше ніде в Україні цього прізвища немає. А у Веселому, на Дніпропетровщині (Січеславщині), є... пам'ять про це – також частка нашого майбутнього?».

Свій оптимізм письменник черпає в родині, у традиціях, чомусь такому – вічному, що передається з покоління в покоління. Колись його синові Сергійкові у школі дали завдання дослідити родовід. Дослідили до сьомого коліна, тоді як синові однокласники здебільшого мало що знали про своїх дідусів та бабусь, не кажучи вже про прадідусів-прабабусь.

Володимир Лис завжди тягнувся до книжки, але справжнім відкриттям для нього став твір Євгена Гуцала «Родинне вогище». Ця історія звичайної сільсько жінки з Поділля, яка доглядає курей, поросят, несе в'язку хмизу, аби протопити хату... змусила задуматися поліського хлопчину над лектурою, її вибором, а згодом, Володимир Лис «...підсів на твори Валерія Шевчука і зрозумів, що українською мовою, холера, можна творити класну літературу!» Письменник зазначає: «Гадаю, мої герої взяли багато від найяскравіших персонажів справжньої української літератури...» Йому подобаються геніальний у прозі Василь Стефаник, талановитий Віктор Петров-Домонтович, глибокий Роман Андрияшик, який не здобув того визнання, на яке заслуговував, глибокий філософ Валерій Шевчук... «А Валер'ян Підмогильний, який лише у двох своїх романах «Місто» і «Маленька драма» сказав стільки, що інші письменники в десяти й п'ятнадцяти не сказали!» – вражає автора. Фантастичними письменниками він вважає Євгена Пашковського та Броніслава Грищука, Галину Пагутяк, Галину Вдовиченко й Олександра Жовна, який працює в інтернаті для дітей з фізичними та психічними вадами на Кіровоградщині. Також відзначає Ксенію Харченко, Степана Процюка, Галину Петрусеняк, Леоніда Кононовича...

1977 року закінчив факультет журналістики Львівського державного університету імені Івана Франка. Служив у війську, працював журналістом у районних газетах Волині, Хмельниччини, Херсонщини, Рівенщини, у волинській молодіжці, завідував літературною частиною Рівенського музично-драматичного театру. У літературі дебютував як драматург, п'ять його п'єс було поставлено в різних театрах України, на українському радіо. Як прозаїк

заявив про себе 1985 року. Член Національної спілки письменників України та Асоціації українських письменників. Відомий також як народний синоптик. Його довгострокові прогнози на цілий рік неодноразово збувалися.

Володимир Лис переконаний: «Нам не треба ні на кого рівнятися, а просто творити оригінальну літературу. Якось Оксана Забужко влучно сказала: чому світові не може бути цікавим поліський селянин, якщо його цікавить житель Макондо, створений Маркесом?.. І справді, чим ліпші мешканці латиноамериканської Сельви чи турецького містечка, закиданого снігом, яких Орхан Памук представив світові?..»

Його першою вагомою перемогою була перша премія республіканського конкурсу творів про молодь 1985 року. Тоді ще молодий і нікому невідомий письменник, послав на конкурс повість “Там, за порогом” і був, без перебільшення, ошелешений, коли прийшла зі Спілки письменників телеграма, що його рукопис визнано кращим. Тим більш дивно, що в повісті не було жодного слова про партію й комсомол, просто історія про те, як молодий викладач профтехучилища заступається за учня, не ідеального, але “патологічно чесного”, якого звинувачують у крадіжці, й починає власне розслідування, навіть конфліктує з міліцією.

Тричі ставав лауреатом конкурсу “Коронація слова” (за 2000, 2001, 2003 роки) – були відзначені романи “Романа”, “Маска”, “Жінка для стіни”, “Графиня”. 2008 року здобув Гран-прі (перше місце) цього конкурсу за роман “Острів Сильвестра”. А 2010 року виграв конкурс “Гранд-Коронація” тільки для переможців десяти попередніх конкурсів – так журі оцінило “Століття Якова”. Відзначений міжнародною літературно-мистецькою премією імені Григорія Сковороди, літературно-мистецькою премією імені Агатангела Кримського, Першою премією Першого Всеукраїнського конкурсу радіоп’єс «Відродимо забутий жанр». Відзначений Дипломом четвертого конкурсу радіоп’єс відзначено п’єсу “Коровайниця”. Його книги входили до прайс-листа міжнародного конкурсу «Книга року Бі-Бі-Сі», міжнародного конкурсу «Айстра». За свою творчість має звання «Людина року Волинського краю», «Митець року Волині», нагороджений орденом «За заслуги» III ступеня (серпень 2009 року) тощо.

Довгий час був поза письменницькими організаціями. Але, як каже сам, "до АУП мене рекомендував Тарас Федюк, який тоді був її президентом, а до НСПУ вступив 2004 року – на знак протесту проти того, що тодішній режим виробляв зі Спілкою".

Володимир Лис пише лише тоді, коли в нього є натхнення, «Коли ж у мене депресія, то, вибачайте... Жодного рядка як письменник не написав на роботі. Для цього в мені інший час – ранки, вечори, відпустка. І ще маю такий захист – постійно продумую свої майбутні твори». Втеча в слово допомає йому зберегти душу. Працюючи в газеті він навчив люто ненавидіти штампи. Та, з іншого боку, якщо взяти до уваги його газетні матеріали, в яких розповідається про людські долі (тих, хто був виселений, про вояків УПА і Війська Польського), його «невигадані історії», то їхній стиль мало відрізняється від стилю літературних творів...

Найбільше любить передавати порухи людської душі: як людина ту чи ту ситуацію сприймала, як рефлексувала, як намагалася втекти від цього світу, хоч це неможливо.

Справжнім успіхом письменника визнають книгу «Століття Якова». Його назвали «найкращим романом десятиліття» (за версією тієї ж «Коронації...»), й, окрім того, він отримав масу схвальних відгуків від критиків. Коли в книгарні «Є» автору сказали, що «Століття Якова» вийшло на 2 місце після «Гаррі Поттера», він не повірив.

Книгу, уперше видану у 2010 році, *перевидавали 7 разів*, і це лише в Україні. Загальний тираж понад 250 тис примірників.

У листі до Володимира Лиса Анатолій Дімаров після прочитання «Століття Якова» писав: «Володимире, несучи до суду позов. Маю 90 років, одне око, а ви змусили, не відриваючись, читати цілу добу». Цікавих висновків, прочитавши цей же роман, дійшов Олександр Мороз, відгукнувся щиро, приязно. А ще до мене в редакцію на Волині приходив Юрій Луценко. Він приніс на знак подяки пляшку віскі і сказав, що завдяки «Століттю Якова» йому вдалося на три ночі втекти з в'язниці.

На сторінках роману розгортаються не лише тридцять шість з половиною тисяч днів головного героя, поліщука Якова Межа, а й столітня історія кількох держав: України, Росії, Польщі. Автор у інтерв'ю газеті «Українська правда» виділяє три часові площини в романі: «Яків – це головний герой роману, дія якого розпочинається в останній рік перед його сторічним ювілеєм і закінчується за півтора тижня до цієї дати. Другий часовий шар відбувається шістьма роками раніше, коли він рятує дівчину-наркоманку. Третій шар – це його спогади за вісімдесят років про службу в польській армії, Другу Світову війну та повоєнні роки». Кожен із цих періодів визначає не лише умови розвитку країн, але й безпосередньо позначається на житті людини». Тож біль ніж доцільною є жанрове визначення Оксани Забужко, яка назвала роман "сагою про долю людини у ХХ сторіччі".

Підсвідомо задум «Століття Якова» народився восени 1981 року. Тоді Володимир Лис приїхав у Згорани, розмовляв із дідом, який уже жив із його батьками в селі. Автор пригадує: «...дід сидить на порозі літньої кухні, смалить свій бакун, розмовляємо про те, про се, життя й новини, і раптом дід каже: “Знаєш, Володьку, життя як один день промайнуло, як одна хвиля пробігло”. Я страшенно здивувався, подумав: як же так, дід пережив дві світові війни, каторжно надривав жили на своєму хуторі, втратив молодими двох синів, уже похоронив і бабусю, а каже, що життя – як один день, як хвиля...» Але ця думка запала в голову, і вже в середині 90-х років минулого століття визріла в задум написати роман про долю людини на тлі ХХ століття. Кілька разів починав і кидав. Герой мав різні імена. Коли ж прочитав у Біблії “Соборне послання апостола Якова”, то зрозумів, що герой зватиметься Яків, і взяв звідти один із епіграфів. У січні 2009 року, коли «працював над іншим твором, хтось наче сказав: “Кидай цей роман і пиши “Століття Якова”. Що я й зробив», – зізається письменник.

Концептуальним і засадничим чинником роману Володимира Лиса є образ часу, що відлунює зокрема і в назві твору. Двозначність цієї назви, до речі, є вдалим прийомом, який втягує читача у смислову гру. Сподіваний епос століття виявляється насправді чимось зовсім інакшим – він переходить у вимір приватної історії, що лише умовно підпорядковується загальним критеріям. Це саме той ефект, якого досягає добра белетристика, котра легітимізує й утверджує право на суб'єктивність та індивідуальність персонажа, а також на непередбачуваність кожної людської долі.

Внутрішня й зовнішня напруга історичного наративу забезпечена вже тим, що автор монтує композицію роману з різнопланових сцен. В основі роману колажний принцип життєпису: поліський селянин Яків Мех (по вуличному Цвіркун), готуючись до свого сторічного ювілею, згадує найважливіші події свого життя. Сучасні епізоди чергуються зі спогадами героя, котрі переносять його то в давнє, то в недавнє минуле, аби врешті знову повернути в сьогодення. Опорним часом самореалізації персонажа є період 30–40-х років ХХ століття, причому цілком не випадково: це період соціальної ініціації Якова – кохання, одруження, розростання родини, але також надзвичайних випробувань характеру. Однак це також доба найдраматичніших суспільних катаклізмів сторіччя, і Якову доводиться сповна зазнати страхітливих бур і втрат тієї доби. Гідним завершенням символічної хронометрії епохи має стати столітній ювілей Якова.

Володимир Лис повною мірою скористався зі свого права до ревізії історичного знання. На відміну від підручкової, що грішить неповнотою, фрагментарністю, а то й замовчаними сторінками чи фактами, він творить приватну історію, ставлячи в її центрі свого героя. Життя Якова не тільки накладається на цілу новітню епоху, воно висвітлює цю епоху несподівано й творчо, а не загальноніково й шаблонно. При цьому письменник акцентує не на історичних подіях чи фактах (вони виразно переведені на другий план), а на їх відлунні в долі простих людей.

Автор більше схильний до зображення постійного, ніж змінного й випадкового. Так сприймають світ його селяни: вони живуть цінностями родини й праці, не вельми ангажуючись в актуальні процеси чи зміни влади. Із цього погляду В. Лис і пов'язує в один вузол конкретне й загальне: колорит часу, який в іншому випадку правив би за основний об'єкт письменника-історика, тут поступається перед понадчасовими цінностями, себто морально-етичними заповідями, звичаєвою мораллю, що визначає долі персонажів, як це було й сто, і триста років тому на селі, у традиційному суспільстві. Мотивація поведінки героїв роману «Століття Якова» визначається традиційними категоріями. Це любов, життя і смерть, вірність, честь.

Погляд письменника на історію загалом відповідає духові нашої переломної доби, котра культивує руйнування однозначного образу минувшини, а також забезпечує просування «малих наративів» та плюральності історичної правди. Історія Якова, що збігається зі сторічним періодом його малої й великої вітчизни, із цього погляду щира й правдива. Принаймні тією мірою, якою ця історія підсумовує досвід життя героя, його родини. Меншою

мірою вона репрезентує історію оточення, за яке слугує село Загоряни, що у волинсько-поліській глибинці. Ще меншою – всієї країни чи народу. З огляду на це варто звернути увагу на непоказний патріотизм Якова: він позбавлений пафосу, спокійний і розважливий.

Саме цей малий масштаб, приватний вимір історії, зображений у романі «Століття Якова», робить образ минулого і конкретно-зримим, і переконливим водночас. Саме він утілює історію у трактуванні Володимира Лиса в живу плоть. Проте також – зокрема, у випадку Якова – надає їй привілею органічної шляхетності, що протистоїть брутальному тискові абстрактних обставин на конкретну людину-індивіда. Не можна не визнати вдалим задумотворчий прийом роману В. Лиса – вибір локусу й фокусу, крізь який спостерігається світ. Авторська настанова – не оповідати історію масштабно, суцільним потоком, а концентруватися на деталі, висвітлювати її в одному промені – вузько, проте яскраво. Тому романний час має не лінійний характер, як у традиційній селянській прозі, а ритмічний, навіть аритмічний, коли умовно розподіляти його в текстовому просторі твору.

Технологія виживання, котра виявляється єдино ефективною та рятує Якова від загибелі, не виглядає чимось героїчним. Більше того, пристосування персонажа до обставин часом нагадує вегетування рослини. Тут маємо справу з постійністю й тривкістю Якова, з терпінням, яке гартує, проте не ламає його. Звідси слухність авторових алюзій стражденної долі: чи тоді, коли натякається на апостола Якова, чи тоді, коли виникає асоціація з самим Ісусом Христом, як-от у яскравій прикінцевій сцені несення хреста (аналогія хресного шляху).

Апогеєм протистояння героя й епохи не випадково стає Друга світова війна. Варто зазначити, що в її інтерпретації Володимир Лис виразно опонує радянським історіографам та донині чинним стереотипам війни, що визначають масову свідомість наших співгромадян. Адже і часові рамки війни, і її смислове наповнення та ідеологічні акценти, поставлені в романі «Століття Якова», явно суперечать хрестоматійно відомій версії. Для Якова і його земляків ця страхітлива подія почалася не 1941-го, а таки 1939-го року, коли їх було мобілізовано в польське військо. А завершилася не з переможними салютами над Кремлем 1945 року, бо ще кілька літ в Україні тривала кривава боротьба. Просто смисл поняття батьківщини тут виявляється радикально відмінним від того, який нав'язувала свого часу пропаганда, вбиваючи в голови стереотип «єдиної радянської Вітчизни».

У романі «Століття Якова» рельєфно окреслена приватна оцінка основних доленосних подій ХХ століття, що значною мірою відрізняється від загальноприйнятої. Володимир Лис створює образ Другої світової як некерованої стихії, виверження всесвітнього зла, тотальної катастрофи, що загалом відповідає світовідчуттю звичайної людини на війні, скромного статиста макабричного (похмурого, жахливого) воєнного театру. Таке розуміння проблеми письменник логічно переносить на свого героя: «Велика війна гримотить над світом. Повзе через кордони, моря і річки, гори й ліси, і ніяка сила – ні Божа, ні людська – не годна її спинити. Серед страшної кривавиці стоїть він, простий, тико й того, що трохи грамотний поліщук Яків Мех, по-вуличному

Цвіркун. Стоїть альбо рухається то в їден бік, то в другий. Його переставляють, мов пішака на якій дошці незбагненої гри чи, гірше того, – здмухують, як мураху, що от-от можуть роздушити. Він сам рушає посеред тої смертельної крутаниці, намагаючись вижити і втекти. Втекти й вижити».

З позицій селянської ментальності герой таки досягнув мету, себто зумів «переграти» владу, лишитися в живих, а головне – продовжити свій рід. У чому перемога Якова Мехи? Він забезпечив спадкоємність і тривкість роду, а через це традицію українства, в селянській його відміні. У страхітливому герці герой втрачає дружину й двох дітей. Проте він усе ж виховує доньку й сина, чим уможливорює подальшу історію роду Мехів – всупереч рокованій судьбі, що розчавила багатьох таких самих, як він. А вже внуки та правнуки героя покинуть село й стануть повноцінними інтелектуалами, сучасниками, які вже не дбатимуть про елементарне виживання, а утверджуватимуть себе в умовах власної незалежної держави. Проте така перспектива, виразно натякає читачеві автор, стала можливою завдяки витривалості столітнього Якова Мехи.

В образі історичної епохи, яку охоплено в романі «Століття Якова», важливими є логічні причинно-наслідкові ланцюжки поміж минулим і сучасністю. Автор, варто наголосити, не трактує їх надто прямолінійно, проте залишає читачеві право на домисел і розмисел. При цьому істотною суперечністю, яку спостерігає письменник, є невиразність і недоокресленість національного характеру українців як окремого народу. Факт, що впродовж ХХ століття українці продовжують бути об'єктом і матеріалом історії. Ким, властиво, є Яків Мех? Його постійне маневрування й бажання понад усе вижити притлумлює в героєві національну ідентичність. Він лояльний щодо будь-якої влади: служить у польському війську, як остарбайтер працює на нацистську Німеччину, пізніше змушений стати гарматним м'ясом радянської армії. Чудом виживши у війні, підтримує вояків УПА, аби вже через кілька літ на публічному процесі «засуджувати» їх.

Не менш цікаві у світлі національного чинника й інші персонажі. Одруження Якова з польською шляхтянкою Зосею, яка не тільки зреклася свого шляхетства та стала пересічною селянкою, а й вивчила українську, виховуючи своїх дітей у місцевих волинських традиціях (факт реальний, але домисел надто експресивний). Інший персонаж, син Артем, котрий є чоловічою надією роду Мехів, легко асимілюється, коли виїздить до Росії й виховує своїх дітей в іншій культурі.

У фокусі ХХ століття Володимир Лис зображує традиційний трикутник: українці – поляки – росіяни. Позиція українців, змушених існувати в бездержавних умовах, явно вразлива, – автохтони, терплячі й пасивні. Вони здатні повстати в обороні своєї правди, та тільки в екстремальних умовах – під тиском обставин, відповідаючи на репресії й тотальне винищення, як це сталося в повоєнній боротьбі УПА. Але більшою мірою надаються до нівеляції та асиміляції. У цьому водночас і ущербність героїв, і їхня феноменальність.

Прототипами образу героя Мехи стали Андрій Тимошук, Федір Лонюк, Денис Івануха та інші літні люди. Серед них – і рідний дід письменника, а ще та

дивакуватий чоловік, який у свої 102 роки пораяється по господарству, ходить до магазину і з радістю може перехилити чарчину.

В одній із рецензій сказано, що «книжка Володимира Лиса про малого українця, в якого хата скраю». Автор спростовує ей закид: «Це не так. Для мене він – великий українець! Великий тому, що протистоїть усім незгодам своїм стоїчним ставленням до життя. У вирішальні моменти, коли треба захистити родину, село, проявляє свої найкращі якості: мужність, відвагу... У романі є кілька епізодів, особисто важливих для мене. Головний герой не пускає свого брата громити польську колонію й доводить йому, що той ніколи не відмиється від цього потім. Далі, коли Яків з полячкою іде рятувати українське село. Явно на смерть іде. Усвідомлює, що залишаються малі діти, та все одно йде разом з нею. Очевидно, міг не пустити жінку, натомість вирішив підтримати її вибір. Врешті-решт, епізод з ветераном, чий приятель – галичанин Зенько підбурює його до втечі на Захід, бо інакше – смерть. Той не погоджується, позаяк навіть якщо тут згине, сім'ї зобов'язані будуть видавати пайок, а так вона залишиться без господаря і... без пайка. Вдумайтеся: людина навіть у такі моменти турбується за родину! Я перед тим писав нариси про наших волинян, які воювали в польському війську, Червоній армії, дехто – в УПА. Та вони ухитрилися вистояти, вижити і дожити до ста літ, зберігши ясну пам'ять, філософське ставлення до життя. Таїною довголіття багато хто називав відчуття відповідальності за родину і сильне бажання дізнатися, а як воно буде далі.

Якось мене запитали: а за що, власне, так люблять жінки Якова? Я відповів: за те, що відчувають у ньому внутрішню приховану силу. Зараз уміють багато про що говорити, як у нас кажуть, “балаболити”, зокрема й про любов, робити красиві жести і дорогі дарунки. Яків не вміє висловлюватися високим штилем, його дружина Зося кепкує, що він, певно, проковтнув язика, коли не вміє сказати слів любові. Зате Яків вміє і може взяти ту ж Зося, стомлену важкою працею, на руки чи й на плечі, й так нести з поля до села. І плювати йому на те, що про нього кажуть люди. Це і є та сила, сила і дух Якова. Захищаючи сім'ю чи нещасну Оленку, може навіть убити. Він живий, такий, як є.

27–28 лютого 2015 року на підмостках Волинського академічного обласного українського музично-драматичного театру імені Т. Г. Шевченка відбулася прем'єра **вистави за романом Володимира Лиса «Століття Якова: Перше кохання».**

Будучи автором п'єси, написаної за романом «Століття Якова» за вісім місяців, письменник назвав «Поліська рапсодія».

Вистава побудована на одній сюжетній лінії роману й розповідає про історію першого кохання майже столітнього діда Якова. Чоловік переповідає її молодій наркоманці Олені, яку виснаженою та знесиленою прихистив у себе вдома. «Дед, а ты когода-то любил? Баба у тебя была?» – цікавиться гостя й у відповідь чує драматичну розповідь про стосунки, які тривали від раннього дитинства і не раз виходили за межі дозволеного. Батьки Уляни – сусідської дівчинки, в яку закохався малий Ясь, ще в дитинстві чітко дали зрозуміти: дружба-дружбою, а заміж Уляну видадуть не за бідного Якова, а за

перспективного парубка із найбагатшої в селі родини. Уляна – дівчина з характером, не соромилась демонструвати своє «буде по моєму!» та обіцяла Якову бути лише його. Одного вечора дівчина пішла на відчайдушний вчинок: віддалась Якову, а тоді зізналась: рішення про їхнє майбутнє прийняла давно, проти волі батьків не піде, любити буде його одного, але заміж вийде за волею сім'ї. Драматична боротьба між емоціями та обов'язком триватиме ще багато років. Під час кульмінаційної зустрічі старого Якова із Уляною обоє обмінюються зітханнями: «А все могло бути інакше», і все ж стає зрозумілим, що в кожного із них – своє розуміння цієї «інакшості». Яків допитується: «Чого ж ти не їхала стільки років? Де ти була?», а жінка, ніби ненароком, каже, що боялась змінити адресу, аби її Тиміш, якого забрали енкаведисти, зміг її знайти. Кожного із головних героїв зіграло по троє акторів.

Якова-діда – народний артист України **Анатолій Романюк**, молодого Якова – **Вячеслав Погудін**, малого Яшка – школяр **Данило Герасимчук**. Уляну-бабусю зіграла народна артистка України **Ольга Осік**, молоду Уляну – **Людмила Натанчук**, а маленьку Улясю – школярка **Діана Хмілевська**. Олена Гайова – Оленка, Іванна Романюк – Оленка, Лариса Зеленова – Параска, Світлана Хмілевська – Параска, Олександр Якимчук – Платон, Мирослав Юзефович – Платон, Катерина Шпак – Ярина, Ігор Зінчук – Федот, Сергій Єрмакович – Петро, Олександр Веремко – Петро, Наталія Мельничук – Ніна, Світлана Органіста – Ніна, Ігор Натанчук – Тиміш, Юрій Куцик – Тиміш, Софія Матюшенко – Мотрунка, Ірина Басай – Варка, Юлія Герел – Варка, Павло Гарбуз – Карпо, Олександр Якимчук – Сват, Юрій Воронюк – Сват, Анатолій Сичук – Василь, Ярослав Абрамюк – Солтис, Олена Якимчук – дівчина, Ольга Шульга – дівчина, Юлія Пікула – Дівчина та ін.

Режисер-постановник драми на дві дії Микола Яремків, художник-сценограф – Микола Костюшко, художник з костюмів – Богдана Бочкай, композитор, аранжувальник – Микола Седлярук, хормейстр – Микола Седлярук, балетмейстер – заслужений діяч мистецтв України Володимир Замлинний, асистент режисера – народний артист України Анатолій Романюк, помічник режисера – Ольга Шульга.

Володимир Лис зазначив, що вніс деякі зміни до твору: «У мене в романі Мотрунка У п'єсі мені стало цікаво і я створив повноцінний образ суперниці Уляни». Що ж до сюжету, то основним бажанням було показати правду, розвіяти ідеалізацію сільських соціальних порядків. За розповідями старших людей, говорить автор, не така вже й прекрасна ця сільська мораль. Коли заміж видавали за нелюба, укладалися шлюбні договори на землю, об'єднувалися роди на певних матеріальних підставах – це було завжди й повсюди.

30 вересня 2016 року відбулася прем'єра кранізації однойменного українського історичного мінісеріалу з 4-х серій за мотивами роману Володимира Лиса «Століття Якова» створеного телеканалом «1+1». Зйомки фільму «Століття Якова», який подивилося понад 6 млн глядачів, відбувалися навколо Києва, у Бориспільському та Макарівському районах упродовж 22 днів. До саундтреків фільму увійшли пісні «Океану Ельзи» «Не йди» та

Христини Соловій «Під облачком», лемківську пісню у виконанні фіналістки конкурсу «Голос країни» (до речі, підопічної Святослава Вакарчука).

Ролі виконували: Роман Луцький (молодий Яків Мех), Станіслав Боклан (старий Яків), Ганна Топчій (молода Уляна), Наталя Доля (літня Уляна), Олександр Печериця (Тиміш), Людмила Загорська (Зося), Тамара Морозова (Олька), Наталка Денисенко (Оленка), Олександр Попов (Роман), Олександр Попов (свекор Уляни), Андрій Самінін (Кшиштоф), Олексій Череватенко (Ростислав).

Автором сценарію є знайомий українському телеглядачеві Андрій Кокотюха, за сценаріями якого вже знято чи знімаються українські детективи та історичні фільми. Режисером-постановником став ударник-серіальник Бата Недіч.

Що роль антагоніста головного героя зіграв ведучий «Сніданку. Вихідний» Олександр Попов. Як бачимо, промо «Століття Якова» органічно сплелось з промо каналу «1+1», адже в міні-серіалі задіяли навіть переможця проекту «Голос. Діти» Женю Лебедина. Така потужна й грамотна реклама не могла не спрацювати. Тож фільм «Століття Якова» став переможцем слоту 29 вересня з часткою 12%. Про що з гордістю написав у Фейсбуку Андрій Кокотюха. Це можна вважати перемогою, якщо не згадувати успіху першого сезону «Останнього москаля», частка якого в перший вечір показу становила майже 25 %. Що більше ніж удвічі за показники «Століття Якова». Але й 12% – результат для українського та ще й україномовного фільму дуже непоганий. Якщо говорити про мову «Століття Якова», то вона переважно «нормальна, не філологічна українська» (Андрій Кокотюха). Подеколи герої спілкуються польською (часто – спотвореною), німецькою (нацисти) й російською (комуністи-«визволителі»). І це, звісно ж, відповідає історичній правді життя.

Сюжет

Не кожному щастить дожити до свого вікового ювілею. Головному герою, простому українському селянинові, довелося усього побачити на своєму довгому віку – і доброго, і такого, про що лише мріяти можна. А ще на його долю випало таке, чого й ворогові не побажаєш... Фільм – це надзвичайно хвилююча романтична драма кохання сільського парубка Якова, що розпочалася ще під час польського володарювання в Західній Україні й тривала до наших днів, основана на правдивих історіях. Стрічку знято за однойменним романом українського письменника Володимира Лиса. **Частина перша.** «Уляна». У селі Загоряни з'являється дівчина Олена. Вона заходить до хати столітнього діда – Якова Меха. Дівчині стає погано, виявляється, що у неї ломка від наркотиків. Дід вирішує прихистити наркоманку. За своє столітнє життя волинський селянин пережив кохання, війну, втрати – він не судить людей. Дівчина змушує Якова пригадати свою далеку молодість. З дитинства він був закоханий в Уляну, проте батьки вирішили видати її заміж за хлопця із заможної родини. Та їхнє кохання не минулося безслідно. Не в силах повернути кохану, Яків їде із села та вступає до Війська Польського.

Частина друга. «Зося». Оля погрожує вигнати прибуду-наркоманку, яка оселилася у діда Якова. Дівчина знайшла в хаті альбом старих фотографій та

побачила на світлинах гарну панянку. І змусила діда пригадати події 1935 року, коли він познайомився із польською шляхтянкою Зосею. Через своє захоплення Яків знову втрапив у неприємності. Та ця жінка вирішила стати його долею.

Частина третя. «Війна». Правнук Якова Валік зібрався добровольцем на війну. Дід подарував йому оберіг, з яким сам колись пройшов Другу світову. Медальйон Якову передав колишній чоловік Зосі в німецькому полоні. Тиміш, брата якого забили поляки у в'язниці, пішов до націоналістичного підпілля, боротися з поляками. З полону Мех повернувся додому, та в Загорянях вже була нова – радянська влада. Люди почали зникати. Тимоша заарештували за листівки, які він мав вдома. Німеччина напала на Радянський Союз, енкаведисти, тікаючи вирішили без суду розстріляти Тимоша та інших в'язнів.

Частина четверта. «Фінал». По Олену приїхав Ростислав. Він називається її «хазяїном». Дівчина винна йому гроші. Дід пообіцяв віддати йому борг замість Оленки й повів Ростика до водоймища, де у молодості закопав зброю. Дід розриває «скарб» і вбиває Ростислава... У далекому 1945 після втечі з німецького концтабору Якова рятують і він потрапляє до радянського шпиталю, вилікувавшись, повертається додому. У Загорянях знову радянська влада. Мех записується до колгоспу. Тиміш переховується в лісі, а Уляна в повстанців за зв'язкову. Яюсь вона занедужала та попросила Якова віднести послання замість неї. У цю ніч, коли Яків йде до лісу, нібито «Бандерівці» вчиняють страшне вбивство в селі: вбивають жінку й дітей Якова, живою залишається лише Ольга. Це вбивство вчинили місцеві посіпаки НКВС. Ольга по голосу впізнає одного із них – давнього батькового товариша по службі, Романа. Яків мститься за вбивство сім'ї...

Далі біля могили Зосі на кладовищі до Меха приходить Уляна. Вона тільки-но вийшла з радянської тюрми. Вони довго говорять...

Вже в наші дні пан Яків Мех святкує своє сторіччя! На його день народження повертається його правнук з війни й приїжджають усі його родичі. Його дочка Ольга нарешті називає його татом. Фільм завершується тим, що дід Яків озиряється на Улянчину сусідську хату і згадує своїх Зосю та Уляну...

Тож, «Століття Якова» – це адаптований серіал про історію волинського селянина на тлі історії цілої країни, посеред епох, подій і течій минулого й сучасного. В основі сюжету драматичні події життя Якова, пов'язані з кровопролитною війною, німецькими та радянськими окупантами, польською армією Крайовою, польсько-українськими міжусобицями, українськими партизанами, УПА. Але головний герой хотів лише одного – жити. Обробляти рідну землю, ростити любих дітей і кохати...

Володимир Лис, в інтерв'ю для Укрінформ, зазначав, що екранізація роману «Століття Якова» повинна була відбуватися інакше: «Справа в тому, що це була третя пропозиція екранізації «Століття Якова». Надходила ще пропозиція від іншого каналу. Втім, вони задумали створити фільм про наркоманію. Чомусь ця лінія в них проходила зеленкою. Я написав їм синопсис (текст, у якому виписані головні сюжетні лінії фільму, – авт.). Та коли вони прислали свій, я схопився за голову. Ще отримав пропозицію від дуже відомого митця. Не буду називати його імені, бо дав слово. Він хотів зіграти у фільмі

роль Якова. Умови були непогані, але одна з них – ніхто більше не зможе грати цю роль, бо він повністю викупує на фільм права. Я відмовився. Усім, хто звертався до мене з пропозицією екранізувати роман, я ставив умову – фільм має звучати лише українською. Канал «1+1» на це погодився», – зазначив письменник. Зі слів письменника, автором сценарію мала виступити Наталка Ворожбит: «Ми навіть зустрічалися на студії, обговорювали сценарій. Вона почала працювати. Але, як часто буває в Україні, раптом виділяють гроші, і їх треба терміново освоїти до кінця року. Наталка Ворожбит поїхала. З'явився всюдисущий Андрій Кокотюха, сценарій він написав майже за два місяці. Мене запевняв, що дуже ніжно поставиться до роману, але по суті – він створив свою версію».

Письменник вважає: тим, хто не читав книги, а лише дивився фільм, було цікаво. «Але образи і хід сюжету – далекі від роману. І головне – нема волинської колористики, тої мови. Вони відійшли від західно-поліського діалекту... Ще скажу, що мене обіцяли запросити на зйомки, але так і не сталося. Знімали усе терміново. То ж маємо те, що маємо». В інтерв'ю автор неодорзово зазнав, що його особливо вразила сцена, коли Яків виходить зі зброєю: «У мене – з рушницею, там – з якимось обрізом. І він по суті виграє, бо йде Улянка за ним (вже потім вона піде від нього). А тут – він утікає... Це абсолютно не про Якова. Хоча в умовах, які запропонували автор сценарію і режисер, актори Боклан і Луцький, а особливо Боклан, коли виразно дивиться, мовчить – це, можливо, вже актор плану Ступки...». У телеверсії, створеній за мотивами роману Володимира Лиса розширено образ Тимоша Вергуна, що авторові твору до вподоби. Він став майже на одну планку з молодим Яковом. А щодо інших – все дуже спрощено. Хоча за динамікою екранізація цікава. Добре те, що автори фільму не побоялися сцени, де Зося рятує село від польської армії Крайової, вважає Володимир Лис: «Але й зауважили, що спочатку напали на польську колонію – і це вже виглядає як помста. Хоч поляки нині пропагують, що армія Крайова зараз взагалі не нападала, вона тільки рятувала. Так що це – ...суперечливий момент».

Після екранізації роману його паперова версія отримала нову хвилю популярності – у 2017 році декілька разів друкувалися нові накладі, а загальна кількість примірників склала більше 60 тисяч примірників.